

OSMANPAZARI

Bulgaristan'da
eski bir Osmanlı kasabası.

Bugün Omurtag adıyla anılmakta olup Bulgaristan'ın kuzeydoğu kesiminde, deniz seviyesinden 525 m. yükseklikte bir plato üzerinde Osmanlılar tarafından kurulmuş küçük bir kasabadır. Burası, 1500 yılından itibaren Osmanlı yönetiminin son dönemine kadar (1878) idarî bir merkez olmanın yanı sıra bölgedeki Türk yerleşme yerlerinin önemli bir pazar yeri özelliği taşımaktaydı.

Osmanpazarı ilk Osmanlı kayıtlarında Alakilise nahiyesi diye geçer. 1052 (1642) yılı dolaylarında Alakilise / Osmanpazarı kazası şeklinde anılmaya başlandı. XIX. yüzyılın büyük Osmanpazarı kazası iki tarihî bölgeyi ihtiva eder. Batıda ormanlık alan olan Tozluk platosu (Alakilise nahiyesi), doğuda XVII. yüzyılın başlarına kadar büyük Şumnu kazasına bağlı bir nahie durumundaki, daha verimli arazileri bulunan Gerlovo bölgesi yer alır. Alakilise nahiyesinin Osmanlı öncesi tarihiyle ilgili bilgi yoktur. Burası, ilk Bulgar Çarlığı'nın başşehri Preslav'dan ikinci Bulgar Çarlığı'nın ana kenti olan batıdaki Tırnova'ya giden yolun geçtiği yerde bulunmaktaydı. "Alakilise / Kenise" ismine yönelik en eski atıf ise 890 (1485) tarihli icmal tahrir defterinde yer alır. Buna göre nahiyede 114 hânedan ibaret "perakende yörükleri ve yağcı grubu" yaşıyordu. Dobrovo / Dobrofçe köyünün adı hariç diğer bütün yer adları Türkçe'di.

Filibe ve Kuzey Trakya'ya ait 925 (1519) tarihli tahrir defterinde, kırk yıl önce Rodop dağlarından (Tanrı dağı) bir grup yörükün Gerlovo'da Dobruca yönündeki Alacakilise diye isimlendirilen bölgeye göçtüğü belirtilmektedir (BA, TD, nr. 77). 1870'te Felix Kanitz tarafından nakledilen mahallî bir rivayete göre Osmanpazarı kasabası, "yaklaşık 300 sene önce" Arabacı Osman tarafından inşa edilen bir handan dolayı ortaya çıkmıştır. 922 (1516) tarihli tahrir kayıtlarında Şumnu kazasında beş sivil müslüman hânesiyle beş ellinci statüsünde hânesi bulunan Arabacı Osman köyünden

söz edilir. 987'de (1579) Arabacı Osman köyü on dokuz hânedan ibaretti. 1052 (1642) tarihli *Avâruz Defteri*, bölgeyi Osmanpazarı adıyla anan ve bir nahiyenin merkezi olarak gösteren ilk kaynaktır (BA, TD, nr. 775). Buranın bir kasaba halinde gelişmesi XVII-XIX. yüzyıllarda olmuştur. 1164 (1751) tarihli *Avâruz Defteri*'ne göre kasabada 178 müslüman hânesiyle iki hıristiyan hânesi bulunmaktaydı. 1261 (1845) tarihli *Temettüat Defteri*'nde burada 407 müslüman hânesi yanında seksen üç hıristiyan hânesi yaşadığı kayıtlıdır (BA, KK, nr. 6081).

Kasabayla ilgili geniş bilgi aktaran Felix Kanitz 1870'te kasaba nüfusunu 700 müslüman ve 180 hıristiyan hânesi olarak vermektedir. Kasaba 5000 kişilik nüfusuyla bütün kazanın en büyük yerleşim merkezi durumundaydı. Bu rakamlar burada hıristiyan nüfusunun XIX. yüzyılda belirlediğini gösterir. Hıristiyanlar 1873'te nüfusun % 20'sini oluşturuyordu. XIX. yüzyılda Osmanpazarı tekstil üretiminde gelişmiş bir ekonomiye sahipti (abâ dokuması, keçi kılından battaniye, deri üretimi ve metal işleri).

XVIII ve XIX. yüzyıllarda Osmanpazarı'nın merkezi olduğu kaza yetmiş üç Türk köyünü içine almakta ve bunlar tamamen Türkler'le meskûn bulunmaktaydı. Ayrıca Türkçe ad taşımakla birlikte çoğunluğu hıristiyan nüfusa sahip iki büyük yerleşme yeri vardı. Bunlar kuzeyde Konak ile güneyde Çıtak köyleriydi. Her iki köy, XVI. yüzyılın ilk yıllarında dağılmış hıristiyan ailelerinin yaşayacağı güvenli bir yer olması için Osmanlı idarecilerinin inisiyatiyle kurulmuştur. Bu köyler aynı zamanda derbentçi statüsündeydi. 1164'te (1751) Çıtak'ta altmış dört müslüman, 146 hıristiyan hânesi, Konak'ta ise otuz müslüman, elli hıristiyan hânesi vardı. Bir bütün olarak Osmanpazarı kazasının bir kasabası, yetmiş beş köyü, % 91'i müslüman Türk olan toplam 1480 hânesi bulunmaktaydı.

Osmanpazarı'nın doğu yarısı, Gerlovo nahiyesi XIX. yüzyılda buraya bağlanmış olup yirmi yedi köy ve bir küçük kasabadan ibaretti. Buradaki Vărbitsa (Virpiçe) kasabası, tarihi Osmanlı Devleti öncesine dayanan

tek yerleşim mahalli özelliği taşımaktadır. XV. yüzyıl Osmanlı tarihçisi Neşrî, Vărbitsa'daki kalenin 790 (1388) yılında bir kış seferi esnasında Vezir Çandarlızâde Ali Paşa tarafından zaptedildiğini yazar. Kale bugünkü Vărbitsa'nın hemen dışında, XII. yüzyıldan kalma pek çok Bizans parasının bulunduğu Gerilgrad Kalesi'nin harabeleri arasındadır. Vărbitsa 987'de (1579) 307 hıristiyan hânesi, 1873 yılında 193 hıristiyan ve seksen beş müslüman hânesiyle Gerlovo bölgesinde en büyük yerleşim birimi durumundaydı. Burası, 1184 (1770) yılı civarında Kalgay Mesud Giray'ın tahttan indirilmesini müteakip Kırım Tatarları'ndan önemli bir grubun yerleşme yeri haline geldi. Bunların ahfadı hâlâ Vărbitsa'da yaşar. 1985'te Bulgar milliyetçileri Giray ailesine ait XVIII. yüzyıldan kalma konakçı yaktılar. Osmanlı dönemi sonunda 1873'te, Tozluk ve Gerlovo tarihî bölgelerinin her ikisi de % 88'ini Türkler'in teşkil ettiği 4028 hâneye sahipti. 496 Bulgar hıristiyan ise sadece Osmanpazarı'nın içinde, Vărbitsa ve Çıtak'ın küçük kasabalarında, Konak derbent köyünde yaşıyordu.

Osmanpazarı'nda XIX. yüzyıla ait bir Türk evi

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanpazarı kasabası yakıldı, pek çok Türk'ün burayı terketmesi yüzünden tamamen ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. 1887'de Bulgar sayımına göre kasabada sadece 3755 kişi oturuyordu. Bu sayının 2332'si müslümandı ve Türkçe konuşuyordu. XIX. yüzyılda burada seviz camii, birkaç medrese, tekkeler, bir hammam, yedi han ve bir kilise mevcuttu. Kasaba II. Dünya Savaşı'na kadar durgun bir halde kaldı. 1934'te kasabanın nüfusu 1888 yılındakiyle hemen hemen aynı idi ve bu yılda adı Omurtag'a çevrilmişti. 1972'de burada üç camii kalmıştı: 1219 (1804) tarihli tamir kitâbesiyle birlikte Yukarı Camii, Fındık Camii ve Tekke Camii. Tekke Camii aynı zamanda Mehmed Baba Tekkesi'di. 1985'te Bulgaristan'da Türkler'e yönelik baskılara karşı Gerlovo'daki Türkler, özellikle Alvanlar (1934'te Jablanovo) civarındaki kızılbaş köyleri Bulgar ordusu tarafından bastırılan bir direniş gösterdiler. Komünizmin yıkılmasından sonra Osmanpazarı'ndaki Türkler'in durumu düzeldi. 1963'te 7074 olan kasabanın nüfusu günümüzde (2005) 11.124'e yükselmiştir.

Osmanpazarı'nda yetişen âlimler arasında birçok eserin müellifi Şeyh İsmâil Niyyati Efendi (ö. 1312/1894) anılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 370, s. 551; F. Kanitz, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, Leipzig 1882, III, 44-46; E. Stefanov, *Grad Omurtag, Prinos kam istorijata na gradna*, Omurtag 1934; V. Marinov, *Gerlovo, Oblastno geografsko izoçvano*, Sofia 1936; Ž. Čankov, *Geografski Rečnik na Bălgarija*, Sofia 1939, s. 311-312; İ. Nokolov, *Grad Omurtag*, Sofia 1970; M. Kiel, "Mevlana Neşî and the Towns of Medieval Bulgaria", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage* (ed. C. Heywood - C. Imber), İstanbul 1994, s. 165-187; a.m.f., "Osmanoturki Administrativni Dokumenti za Demografskoto Razvitie i Selišnata Istorija Antonovo (Yayla-köy) i Regiona", *Pamet za Tuzlaka, Istorija i Kultura* (ed. M. Dimitrova), Veliko Tarnovo 2005, s. 39-72; *Grad Omurtag i Omurtagškiyat Krai, Istorija i Kultura* (ed. I. Radev - M. Tošev), Veliko Tarnovo 2003; D. G. Gadžanov, "Vorläufiger Bericht, Reise im Auftrage der Balkan-Kommission zur Türkischen Dialektstudien in Nord-Ost Bulgarien", *Anzeiger der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historisch-Klasse*, XLVI/3, Wien 1912, s. 13-29; A. Kuzev, "Zwei Notizen über einige Mittelalterliche Festungen in Nordost Bulgarien", *St.B.* I (1970), s. 129-139; H. J. Kornrumpf, "Zwei Wenig Bekannte islamische Denkmäler in Bulgarien", *Südst-Forschungen*, XXX, München 1971, s. 291-296; "Omurtag (do 1934: Osman Pazar)", *Kratka Bălgarska Enciklopedija*, Sofia 1966, V, 662.

MACHIEL KIEL

OSMANZÂDE AHMED TÂİB

(ö. 1136/1724)

Osmanlı şairi, biyografi yazarı.

Muhtemelen 1070 (1659-60) yılında İstanbul'da doğdu. Babası maliye tezkireciliği ve Süleymaniye Vakfı rûznâmçeciliği görevlerinde bulunan Osman Efendi'dir. Düzenli bir medrese eğitimi gördükten sonra 1089'da (1678) Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'den mülâzım oldu. Bazı küçük medreselerde çalıştı. 5 Rebülevvel 1099'da (9 Ocak 1688) babasının İstanbul'da Kumkapı'da Karamânî Mehmed Paşa Camii bitişiğinde Cedîde-i Osman Efendi adıyla yaptırdığı veya yenilediği medresenin ilk müderrisliğine tayin edildi. Yedi yıl kadar devam eden bu görevinin ardından 1106 Rebülevvelinde (Kasım 1694) hareket-i hâric derecesiyle Fazlıyye (Fazile, Fuzaylıyye, Feyziyye) Medresesi'ne geçti. Ertesi yıl Şam valiliğine gönderilen Kemankeş Aşçı Mehmed Paşa'nın maiyetinde onun kethüdâsı sıfatıyla Şam'a gidince adı müderrisler defterinden silindi. 1109'da (1097-98), Amcazâde Hüseyin Paşa'nın eniştesi Hacı Kethüdâ aracılığı ile inşasını vaad ettiği medrese hareket-i dâhil rütbesiyle kendisine tevcih edildiyse de bu sözünü tutmaması ve bazı düşmanlarının aleyhinde bulunmasıyla Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'nin gözünden düşüldü ve ismi ikinci defa müderrisler listesinden çıkarıldı (Çelebizâde Âsım, s. 171). Ancak 1115'te (1703) Horhor civarında Feyziyye-i Cedîde adıyla bir medrese inşa ettirdi ve önce hareket-i dâhil, ardından mûsile-i Sahn derecesiyle buraya müderris oldu. Bu sırada rütbesi tenzil edildiyse de 12 Safer 1118'de (26 Mayıs 1706) Mustafa Ağa Medresesi'ne ve 15 Safer 1120'de (6 Mayıs 1708) Koca Mustafa Paşa Medresesi'ne tayin edildi. 1120'de (1708) Sahn-ı Semân medreselerinden birine geçti. Altı ay kadar sonra ibtidâ-i altmışlı rütbesiyle Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Medresesi'ne nakledildi. İki yıl sonra Murad Paşa-yı Atık ve 9 Şevval 1124'te (9 Kasım 1712) mûsile-i Süleymaniyye derecesiyle Kasım Paşa Medresesi müderrisliğine getirildi. 1 Ramazan 1128'de (19 Ağustos 1716) aynı derece ile Ayasofya-i Kebîr Medresesi müderrisliğine tayin edildi.

Onun bu hızlı yükselmelerinde, 1122'de (1710) III. Ahmed'in hastalığı münasebetiyle kaleme aldığı *Sıhhatâbâd* adlı kırk hadis şerhiyle ertesi yıl kazanılan Prut zaferi dolayısıyla bu padişaha sunduğu kasi-

denin önemli rolü olmuştur. *Meşâriku'l-envâr* adlı tercümesini de aynı yıllarda III. Ahmed'in emriyle yapan Osmanzâde Ahmed Tâib, birkaç yıl sonra Mora'yı geri alan Damad (Şehid) Ali Paşa için yazdığı ünlü kaside vesilesiyle 200 altınla ödüllendirildi ve bu sadrazamın himayesine girdi. *Münşeât*'ındaki bazı yazılarından, savaşın sebepleri ve seyri hakkında verdiği bilgilerden onun bu serdarın maiyetinde Mora seferine katıldığı, hatta İstendil, Aymavra, Egine gibi ada ve kalelerin tahrikinde görev aldığı kanaati doğmaktadır. 1127'deki (1715) yangında evi yanınca başta padişah olmak üzere bazı devlet büyüklerinin yardımını gören Ahmed Tâib, Şehid Ali Paşa'ya sunduğu arzusunda otuz yıl kadar tadrîs hayatına karşılık henüz "pâye-i maksûd" a ulaşamadığını, evinin de yanmasıyla perişan olduğunu ifade edip Süleymaniye müderrisliğine talip olunca isteği yerine getirildi ve mevleviyette kadılık mesleğine terfi ettirildi (Köprülü, *TM*, II [1928], s. 429-430). 16 Cemâziyelâhir 1129'da (28 Mayıs 1717) Halep kadılığına yükseltelen Ahmed Tâib bir yıl kadar sonra azledilince İstanbul'a döndü. *Münşeât*'ındaki bir arzısından, kısa sürede azlinde Halep'te bulunan bir kiliseyi camiye çevirtmekle itham edilmesinin ve oradaki Fransız konsolosunun hükümet nezdindeki faaliyetlerinin rolü olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul'a dönünce Kadıköy'ün Fenerbahçe semtinde bir köşk yaptırdı, ayrıca Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa sayesinde Vâlide Sultan evkafından Demirkapı Çiftliği'ni elde edip onarttı. Evi şair, âlim ve müstakimlerin toplantı yeri oldu. Vezîriâzam İbrâhim Paşa ve III. Ahmed'in takdirini kazanan Ahmed Tâib "reis-i şâirân" olarak anılmış ve, "Benim şimden gerü mahkûm-ı fermân-ı mutâimdir / Gerek erbâb-ı tadrîsî gerek küttâb-ı divânî" beytiyle başlayan ünlü kasidesiyle âdetâ bu alandaki ehliyetini ilân etmiştir. 27 Rebülevvel 1135'te (5 Ocak 1723) Mısır kadılığına tayin edilen Osmanzâde'nin bu göreve ve daha önce de Halep kadılığına getirilişi, Şem'dânizâde Süleyman Efendi tarafından, "... onun gibi mudhik âdeme taklîd-i kazâ sahih olur mu bilmem? Ancak himmet-i vezîr ile oldu" sözleriyle eleştirilir ve bu tayinin arkasında sadrazamın bulunduğuna işaret edilir (*Mürî't-tevârih*, vt. 336^b).

Mısır'daki hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Buradan Halep nakibine, müftüsüne ve mahkemesinde daha önce birlikte çalıştığı Gürânizâde'ye yazdığı mektuplarda Mısır mahkemesi hakkında bilgiler